

П. Карышковский.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIII

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

І. В. Бруяко – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;

О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

І. В. Немченко – к.і.н., керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;

О. Б. Дьомін – д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

І. С. Гребцова – д.і.н., зав. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;

О. М. Луговий – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;

В. В. Чепіженко – викл. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;

М. Д. Руссєв – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);

О. В. Сминтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 5 від 18 лютого 2021 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. –
442 с.

ISBN 978-617-689-412-4

*Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів
XIII ювілейних читань пам'яті П. Й. Каришківського, міжнародної
конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12–13 березня 2021 р.*

Збірка видана за спонсорської підтримки

І. М. Ковалья, В. О. Кравця, В. В. Левчука та С. Парадісопулоса

ISBN 978-617-689-412-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)

© Колектив авторів, 2021

© Одеський національний

університет імені І. І. Мечникова, 2021

О. А. Ручинська (Харків)

БЛАГОДІЯННЯ ОЛЬВІЙСЬКОЇ ЕЛІТИ У ПЕРШІ СТОРІЧЧЯ Н.Е.

Благодійництво було характерною ознакою суспільного життя еліти ольвійського полісу у перші сторіччя н.е. Ця практика була розповсюдженою в регіоні Середземномор'я та Причорномор'я ще з періоду еллінізму, але завдяки поширенню римського впливу, вона посилюється та набуває більше політичних, ніж громадянських рис. В існуючих дослідженнях з цього питання головна увага приділяється лише окремим благодійникам Ольвії та, головним чином, розглядається в межах елліністичного періоду¹. Благодійницька діяльність еліти Ольвії римського часу в антикознавчих студіях майже не враховується. Розглянемо наявні епіграфічні свідчення відносно благодійництва в Ольвії у I–IV ст. н.е.

В перші сторіччя н.е., в період, коли Ольвія відновлюється після гетського розгрому, широкого розмаху набуває будівництво храмів, громадських і приватних споруд на власні кошти громадян, заможних іноземців, а також тих ольвіополітів, які мали права римського громадянства. Подібні добровільні пожертвування на потреби міста стають доволі популярними (можливо у формі надзвичайних літургій – *ἡ ἐλιδουσία*), враховуючи, що до них залучалися як громадяни, так, за необхідністю, і іноземці. На це вказують почесні декрети на честь іноземців, що проживали в Ольвії². Саме таким чином в Ольвії було відбудовано гімнасій³, побудований портик (*ἡ στοά*)⁴. Почесні декрети свідчать про те, що на потреби Ольвійського полісу активно використовувались кошти магістратів. Колегії архонтів та стратегів відновлювали на власні кошти оборонну стіну⁵, храми⁶. Колегія стратегів відбудувала трикліній, присвятивши його Аполлону Простату, у святилищі якого відбувалися урочисті частування⁷. До міського будівництва залучалися й ольвійські громадяни, які мали права римського громадянства. Зокрема, Аврелій Юліан за власні кошти збудував храми богам Серапісу і Ісіді, Асклепію і Гігії, а також Посейдону⁸. На приватні кошти в Ольвії була побудована лазня, присвячена римським імператорам⁹. Підкреслимо, що в написі вказується, що лазня була побудова на громадські кошти, які були жертвами багатих громадян.

Факт того, що значна частина благодійників міста, відзначених в почесних декретах, були його магістратами, є важливою ознакою громадянського життя Ольвії в перші сторіччя н.е. П. Й. Каришковський зазначає, що серед імен архонтів і стратегів

чітко виділяються представники двох поколінь однієї родини¹⁰. Таким чином, активне використання особистих коштів магістратів на потреби міста свідчить про зосередження влади в руках заможних громадян Ольвійського полісу.

Численні посвяти колегій архонтів і стратегів II–III ст. н.е. свідчать, що постійною формою благодіянь стає організація свят та проведення обрядів в культах полісних богів. Дані колегії зобов'язані були піклуватися про дотримання норм культу Ахілла, організацію його свят, громадських частувань та священних агонів, в яких брали участь самі магістрати¹¹.

Спорядження посольств часто згадується в написах як благодіяння Ольвійської еліти. Організація посольств на особисті кошти громадян (ή ἀρχιθεωρία) відома в Ольвії ще з часів Протогена, тобто з III ст. до н.е.¹² У другому столітті н.е. Карзоаз, син Аттала, добровільно здійснював літургії у зв'язку з державною необхідністю («...ἐν τε γὰρ ταῖς κοιναῖς χρεῖαις ἀθαρτέως λειτουργῶν...»)¹³, а також виконував доручення в посольствах до сусідніх царів («...τὰ ἐλ[ι]τασσόμενα κаторθούμενος ἐν ταῖς πρὸς τοὺς γειτνιῶντας βασιλέας πρεσβεῖαις...»)¹⁴. Добровільно займалися організацією посольств видатні Ольвійські евергети II–III ст. н.е. Феокл, син Сатира¹⁵, Посідей, син Сатира¹⁶, Дадаг, син Падага¹⁷. Потрібно зазначити, що В. П. Яйленко наводить текст ще одного декрету, близький за часом до декрету Дадага, в якому згадується участь якогось ольвійського громадянина в організації посольств¹⁸.

Згаданий Феокл, син Сатира, можливо, виконував також добровільну гімнасіархію. У почесному декреті, присвяченому цьому громадянину, після перерахування його заслуг і того, що він чотири рази займав найвищу посаду в державі, Феокл згадується в якості піклувальника гімнасія, де було встановлено його рельєфне зображення¹⁹. У перші століття н.е. гімнастичні змагання, так само як і благодійність, стають обов'язковою рисою аристократичного способу життя, тому обов'язки гімнасіарха часто виконували особи, що займали високе суспільне становище і належали до числа головних посадових осіб. Гімнасіархи з таким високим соціальним статусом згадуються, наприклад, в написах II–III ст. н.е. із західнопонтійського міста Томи²⁰. До числа найвищих магістратів відносились також і громадяни, що виконували гімнасіархію в Істрії²¹, Одесосі²², в цілому це було широко розповсюдженим явищем у перші сторіччя н.е.

Згідно з текстами ольвійських декретів I–III ст. н.е., благодійники полісу володіли благородством походження і гідністю предків. На початку декретів, присвячених Феоклу, синові Сатира,

Каллісфену, синові Дада, Каллісфену, синові Каллісфена, відзначається, що вони походять «від предків славних» («...ἀνήρ γενόμενος ἐκ προγόνων λαμπρῶν...») ²³, «відомих і Августам» («...ἀνήρ γενόμενος προγόνων ἐπισήμων τε καὶ σεβαστογνώστω[v]...») ²⁴. Таким громадянам офіційно в декретах присвоювався титул евергета (благодійника). Це свідчило про створення певної аристократичної групи, члени якої фактично прославляли один одного, але, крім того, ці тексти мали сприяти розвитку духу змагань у послугах батьківщині поміж співгромадянами. Члени цієї аристократичної групи часто ставали евергетами поліса *a priori*. Почесний декрет на честь юнака Дада, сина Тумвага повідомляє, що він «подавав надії на виконання громадських служб, згідно з гідністю свого роду» («...ἐλλιζόμενος πάσας τὰς λειτουργίας ἐκ[τ]ελέσειν κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ γένους...») ²⁵ і вже за це був нагороджений почесним декретом і похвалою співгромадян.

Більшість зазначених в декретах евергетів були прῶτος (першими архонтами), а також вони були визначені й епонімами (ἐπώνυμος) Ольвії в певний період ²⁶, що підтверджується як епіграфічними джерелами, так і нумізматикою. У декреті II ст. н.е. на честь Каллісфена, сина Каллісфена згадується, що він «високоповажно й справедливо чотири рази виконував посаду першого архонта-епоніма» («...σεμνῶς δὲ καὶ δικαίως τὰς ἐπώνυμους ἀρχὰς πρώτας τετράκις ἤρξεν...») ²⁷.

Зауважимо, що перші контакти Ольвійської еліти з римською адміністрацією зазначені в декретах першого сторіччя н.е. на честь Абаба, сина Каллісфена та його сина Оронта ²⁸. В умовах тісних контактів Ольвійської еліти з римською владою благодійники поліса, що стояли біля вершини влади, отримали новий титул «батько міста» («πατὴρ τῆς πόλεως») і, відповідно, новий статус. Особи, які отримали такий статус, в ієрархії влади займали місце після намісника римської провінції, але перед першим архонтом-епонімом. За часів Септимія Севера саме таким почесним титулом був вшанований Каллісфен, син Каллісфена за «практичні поради та корисну діяльність» («...λέγων τὰ ἄριστα καὶ πράττων τὰ συμφέροντα πατὴρ ἀπεδείχθη τῆς πόλεως...») ²⁹. Слід зазначити, що він займався благодіянням і для незаможних співгромадян, «майно своє витратив, даючи всім нужденним гроші, скільки просили» («...τὴν τε οὐσίαν π[ᾶ]σαν ἐξανήλωσε, τοῖς δε]ομένοις ἐπιδι[δ]οὺς χρήμ[α]τα, ὅσων ἐδέοντο...») ³⁰. Фрагментований декрет II ст. н.е. повідомляє про надання почесного титулу «батько міста» ще одному громадянину Ольвії з невідомим ім'ям. З тексту випливає, що він «був винуватцем добра для багатьох і взагалі корисним для батьківщини» («...τε ἀγαθῶν

γενόμενος παραίτιος πολλοῖς καὶ κοινῇ τῇ πατρίδι χρήσιμος...»³¹, добровільно виконував літургії, в тому числі зустрічав Сарматських царів, відправлявся послом до Римських імператорів³². Подібні почесні титули («батько міста», «син міста», «батько вітчизни») часто надавалися римським імператорам і найбільш впливовим державним діячам, які відзначилися своїми благодіяннями на користь громадянських колективів у Понтійському регіоні.

Таким чином, в римський період титул благодійника (евергета) набуває політичного значення. Евергетія (тобто добродійна діяльність) стає особливою практикою замкнутого кола осіб, до якого входили представники найбільш знатних і багатих родів Ольвії. Заможна аристократія набуває статусу політичної еліти поліса. Благодіяння заможних громадян мали певну систему, що включала в себе суспільне і храмове будівництво в місті і його благоустрій, організацію свят і агонів (агонотесію), утримання гімнасіїв (гімнасіархія), спорядження посольств, роздачу грошей. Евергетизм в даний період стає характерною рисою еліти суспільства, яка відмежовує її від основної маси громадян. Особливо видатні благодійники, які мали аристократичне походження і великі політичні амбіції, отримували титул благодійника батьківщини, «πατὴρ τῆς πόλεως» (батька міста) та новий статус в ієрархії влади завдяки контактам ольвійської еліти з римською адміністрацією. Поступове зміцнення інституту евергетії призвело до виникнення в римський період певних правлячих родів. За допомогою благодійницької діяльності Ольвійська еліта намагалася зміцнити свої позиції в рамках імперської політики Риму на території Північного Причорномор'я.

¹ Angel S. Euergetai in the Greek Cities in the Black Sea during the Hellenistic Age // *MarNero*. 1999/2000. Vol. 4. P. 89-115; Иванчик А. И. Стефан, сын Александра из Смирны: Ольвия и ее эвергет второй половины II в. до н. э. // *НЭ*. 2011. Т.18. С.15-29; Виноградов Ю. Г., Карышковский П. О. Каллиник, сын Евксена // *ВДИ*. 1982. № 4. С.26-46; Русяева А. С. Протоген Ольвийский // *Археология*. 1993. № 2. С.14-24; Русяева А. С. Абаб, сын Каллисфена – политический деятель Ольвии Понтийской // *Античный мир и археология*. Саратов, 2002. Вып. 11. С. 182-186; Русяева А. С., Супруненко А. В. Исторические личности эллино-скифской эпохи (культурно-политические контакты и взаимовлияния). Киев; Комсомольск, 2003. С.106-112, 118-127, 149-162, 180-201.

² *IOSPE, I²*, № 40, 41; *НО (1917-1965)*. М., 1965. № 51, 47.

- ³ IOSPE, I², №40; Minns E. H. Scythians and Greeks: a survey of ancient history and archaeology on the north coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus. Cambridge, 1913. P. 644.
- ⁴ IOSPE, I², № 181.
- ⁵ HO, № 52.
- ⁶ IOSPE, I², 98, 175, 176.
- ⁷ HO, № 85, 10 = IOSPE, I², 104.
- ⁸ IOSPE I², 184.
- ⁹ IOSPE I², 174; Латышев В. В. Эпиграфические новости из Южной России (находки 1903-1905 гг.) // ИАК. 1905. Вып.14. С.94.
- ¹⁰ Карышковский П. О. Новые ольвийские посвящения первых веков нашей эры // ВДИ. 1993. №1. С.84.
- ¹¹ IOSPE I², № 130-152; HO, № 86-89.
- ¹² IOSPE, I², № 32
- ¹³ IOSPE, I², № 39, 5-7 (Тут і надалі переклад з уточненням автора).
- ¹⁴ IOSPE, I², № 39, 15-16.
- ¹⁵ IOSPE, I², № 40.
- ¹⁶ IOSPE, I², № 51.
- ¹⁷ HO, № 42.
- ¹⁸ Яйленко В. П. Материалы к “Корпусу лапидарных надписей Ольвии” // Эпиграфические памятники древней Малой Азии и античного Северного и Западного Причерноморья как исторический и лингвистический источник. М., 1985. С. 205.
- ¹⁹ IOSPE, I², № 40, 40-41; Minns E. H. Op. cit. P. 644.
- ²⁰ Stoian J. Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis. București, 1962. P. 173-174.
- ²¹ IGBR, № 1.
- ²² IGBR, № 295.
- ²³ IOSPE, I², № 40, 10 (Феокл, син Сатира).
- ²⁴ IOSPE, I², № 42, 5-6 (Каллісфен, син Каллісфена); IOSPE, I², № 43, 6-7 (Каллісфен, син Дада).
- ²⁵ IOSPE, I², № 52, 5-6.
- ²⁶ IOSPE, I², № 42, 15 (Каллісфен, син Каллісфена), IOSPE, I², № 43, 9-10 (Каллісфен, син Дада). Детально про епонімію в Ольвії див.: Карышковский П. О. Из истории монетного дела Ольвии в I-II вв. н.э. // НЭ. 1971. Т.9. С. 51-53; Карышковский П. О. Ольвийские эпонимы // ВДИ. 1978. № 2. С. 82-87.
- ²⁷ IOSPE, I², № 42, 15.
- ²⁸ IOSPE, I², № 181; 79; see Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе Ольвии. СПб., 1887. С. 192; Vinogradov J. G. Pontische Studien: kleine Schriften zur Geschichte und Epigraphik des Schwarzmeerraumes. Mainz, 1997, S. 342; Русяева А. С. Абаб, сын Каллисфена – политический деятель Ольвии Понтийской // Античный мир и археология. Саратов, 2002. Вып. 11. С.182-186.

²⁹ IOSPE, I², № 42, 16-17.

³⁰ IOSPE, I², № 42, 20-21.

³¹ IOSPE, I², № 54, 1.

³² IOSPE, I², № 54, 4-9. Зауважимо, що В. В. Латишев згадує ще один фрагментований декрет, в якому ймовірно називається «*πλατὴρ τῆς πόλεως*», див.: Латышев В. В. Исследования об истории ...С. 248.

О. К. Савельев (Одесса)

ФРАГМЕНТ РИМСКОГО ФИГУРНОГО СВЕТИЛЬНИКА ИЗ ТИРЫ

Несмотря на то, что античные светильники из Тире составляют обширное и разнообразное собрание, объектом отдельных специальных публикаций они становились лишь трижды¹. Все три публикации охватывают первые века новой эры, лампы же доримской эпохи не рассматривались вовсе.

Фигурные керамические светильники римского времени нельзя назвать распространенными находками в Северном Причерноморье, поэтому подобные предметы имеют определенную значимость уже сами по себе. Фрагмент одного такого светильника был найден во время раскопок города в 2011 г. к северу от Килийских ворот, на фоссее – участке между рвом и стенами средневековой Аккерманской крепости, в шурфе 17, который позже был расширен до размеров раскопа (РК-7).

Находка представляет собой рожок, загнутый кверху, в средней части выпуклый. Изготовлен из плотной оранжевой глины, покрыт темным оранжевым лаком среднего качества, в нижней части имеются железные окислы. Длина – 7,1 см. Поверхность украшена каннелюрами. По бокам сохранились фрагменты кистей рук (Рис. 1, 1). Последняя деталь позволяет интерпретировать её как часть светильника с изображением человеческой фигуры. Нам известно несколько предметов такого типа, рассмотрим ниже некоторые из них.

Praesidium Pompei (Чичина и Рутевац, Сербия) (Рис. 1, 2). Бронзовая лампа в виде сидящей человеческой фигуры в набедренной повязке, обхватившей рожок-фаллос. Четко выделены ребра. В верхней части отверстие. В задней части ручка-петля. Голова отсутствует. Длина – 10,3 см, ширина 3,8 см. Место находки – «Зиндан»². Д. Рашкович, приводя в публикации фотографии двух

Перелік скорочень**Список сокращений****Abbreviations**

- АВ – Археологические вести
 АДУ – Археологічні дослідження на Україні
 АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев, Штиинца.
 АИУ – Археологические исследования на Украине
 АКМ – Археологические культуры Молдавии. Кишинев, Штиинца.
 АО – Археологические открытия
 АП – Археологічні пам'ятки
 БАЭ – Бугская археологическая экспедиция
 БФ – Боспорский феномен
 ВДИ – Вестник древней истории
 ВХНУ – Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
 ДАОО – Державний архів Одеської області
 ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.
 ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения
 ЗОАО – Записки Одесского археологического общества
 ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей
 ИА АН УССР – Институт археологии Академии Наук УССР
 ІА НАН України – Інститут археології Національної академії наук України
 ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры
 ИИАК (ИАК) – Известия императорской археологической комиссии.
 ИИМК АН СССР – Институт истории материальной культуры Академии Наук СССР
 ИРАИМК – Известия Российской академии истории материальной культуры
 КККТ – Культурний комплекс Кукутень-Трипілля
 КСИА – Краткие сообщения Института археологии
 КСОГАМ – Краткие сообщения Одесского государственного археологического музея
 МАПП – Матеріали з археології Північного Причорномор'я
 МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья
 МГУ – Московский государственный университет
 МИА – Материалы и исследования по археологии СССР
 НА ІА НАНУ – Научный архив Института археологии Национальной Академии Наук Украины

- НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НГУ – Николаевский государственный университет
НИЦ – Научно-исследовательский центр
НКМ – Николаевский краеведческий музей
НО – Надписи Ольвии (1917-1965). М., 1965.
НС – Нумизматика и сфрагистика
НЭ – Нумизматика и эпиграфика
ОАМ НАН України – Одеський археологічний музей Національної академії наук України
ОНУ імені І.І. Мечникова – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
РА – Российская археология
РАЕ – Российский археологический ежегодник. Санкт-Петербург.
СА – Советская археология
САИ – Свод археологических источников.
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса
СХМ – Сообщения Херсонского музея
Тр. ГЭ – Труды Государственного Эрмитажа.
AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie: dokumenty. Lwów,
AHME – Analecta hymnica medii aevi
CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum
IGBR – Mihailov G. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. Serdicae, 1970. Vol.1. Ed.2.
IOSPE, I² (*IPE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
JRA – The Journal of Roman Archaeology
JRS – The Journal of Roman Studies
MPH – Monumenta Poloniae Historica
MS – manuscript – рукопис, манускрипт
RIC – The Roman Imperial Coinage. Зокрема: RIC II – Roman Imperial Coinage. Volume 2: Vespasian to Hadrian / Ed. Mattingly H., Sydenham E. A. London, Spink & Son, 1926.
SNG – Sylloge Nummorum Graecorum
SP – Stratum plus
ZDM – Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska–Kuraś i S. Kuraś. Wrocław
ZfN – Zeitschrift für Numismatik

<i>Зміст</i>	<i>Содержание</i>	<i>Contents</i>
<i>Немченко І. В.</i> 100-річчя Петра Йосиповича Карышковського (1921–1988).....		5
<i>Демин О. Б.</i> Путь к античной нумизматике: формирование научных интересов П. О. Карышковского		14
<i>Сапожников И. В.</i> К 100-летию профессора П. О. Карышковского: жизнь и творчество по сокращенной программе.....		21
<i>Избаи-Гоцкан Т. А., Колесниченко Е. А.</i> К вопросу о творческом наследии Петра Осиповича Карышковского		33
<i>Агульников С.</i> Комрат-ХV – новое поселение античного периода в Буджакской степи.		37
<i>Ardeț A.</i> A new reinterpretation of a type of North Pontic amphora discovered in Dacia at Drobeta.....		45
<i>Белецкая О. В.</i> «Czarnigrod, ubi Dniestr fluvius dictus mare intrat...» (Черный город в XIV-XVI вв.)		48
<i>Bodzek J.</i> Coins struck in the Black Sea Region donated by Stanislaw Mineyko in the collection of the National Museum in Krakow		57
<i>Бодзек Я., Мызгин К.</i> По разным сторонам стены: находки монет Боспорского царства на Верхнегерманском и Ретийском Лимесе....		61
<i>Булатович С. А.</i> Колхидки в собрании Одесского археологического музея		71
<i>Бурдо Н. Б.</i> 100-річний ювілей Марії Гімбутас		76
<i>Відейко М.Ю.</i> «Усатівські війни»: пошуки супротивника.....		83
<i>Главенчук А. В.</i> Объекты зооморфной скульптуры и технология их изготовления на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2		89
<i>Головка О. Б.</i> Битва на р. Мозгава 13 вересня 1195 р. (причини, хід і наслідки конфлікту)		96
<i>Гордієнко Д. С.</i> Трансформації в українській торгівлі пізнього середньовіччя за дослідженнями Михайла Грушевського		103

<i>Гребенников В. Б.</i> История исследований поселений бронзового века в Нижнем Побужье.....	110
<i>Гребцова И. С.</i> Картины голландского караванджиста Геррита ван Хонтхорста в европейских музеях	116
<i>Грицюта О. О.</i> Експериментальні дослідження на базі Анетівської палеолітичної експедиції протягом польового сезону 2020 р.....	127
<i>Гуменний В. Л.</i> «ARMENIA...IN POTESTATEM P. R. REDACTAE»: Вірменія в контексті репрезентації римської політики на Сході в добу Траяна.....	132
<i>Демчук С. А.</i> Еразм Роттердамський, «Світське застілля» та «реформа» бенкету	138
<i>Димидюк Д. А.</i> Наконечник важкого списа з території Двіну (X–XIII ст.).....	145
<i>Добролюбский А.О. , Смирнов И.А.</i> «...Что тут хан имел в виду...»?	150
<i>Зелинский А. Л.</i> Антиох II и Родос во время II Сирийской войны: возможная цель военного альянса.....	158
<i>Иванова С. В., Красножон А. В.</i> Археологические поиски Хаджибейского замка.....	164
<i>Івлєв К. О., Сорочан С. Б.</i> Про типову кар'єру вченого ромєя XV ст. (за матеріалами сатиричного діалогу «Мазаріс»).....	173
<i>Кахидзе Э.</i> Исторические данные о крепости Апсар.....	179
<i>Кіосак Д.</i> До абсолютної хронології найсхідніших поселень культури лінійно-стрічкової кераміки	187
<i>Козленко Р. О.</i> Монети ранньої Римської імперії в Ольвії: динаміка надходження	197
<i>Колесниченко А. М.</i> Нові черняхівські поселення на Кривоозерщині.....	206
<i>Croitoru C.</i> The <i>Venus pudica</i> Phenomenon (I). ITS beginnings.....	214
<i>Лагодич В.Ю., Овсінський Ю.В.</i> Зовнішньополітичні відносини Аварського каганату та Візантійської імперії у VI-VII ст.	219

<i>Левченко В. В.</i> З історії конфліктів у співтоваристві українських археологів наприкінці 1910-х – на початку 1920-х рр.....	225
<i>Лиман С. И.</i> Анализ средневековых источников в публикации К. П. Пауловича «Конспект, или краткое изложение дипломатики вообще» (1829)	231
<i>Ліхтей І. М.</i> Протидія чеського короля Вацлава I монголо-татарській загрозі у 1241 році.....	237
<i>Лобанова М. А.</i> Реконструкція плану трипільського поселення Сабатинівка I за архівними матеріалами.....	244
<i>Луговий О. М.</i> Ще раз про Маврокастрон та Аспрокастрон. «Чорне» ім'я «Білої» фортеці?	252
<i>Майборода П. А., Волканов С. И.</i> Римский эпос о Пунической войне: попытка перевода и комментария к книге II (1-60) Силия Италика	261
<i>Масюта Д. А., Пиструил И. В.</i> Археологические разведки вблизи парка «Дюковский сад» в г. Одессе	270
<i>Mercer M.</i> The Tower of London during the Wars of the Roses: The Bastard of Fauconberg's attempted attack of May 1471	278
<i>Милашевський О. С., Головка С. В.</i> Поселення черняхівської культури Лозувата-1 Ульянівського району Кіровоградської області.....	286
<i>Николаев Н. И.</i> Ольвийские «борисфены»: П. О. Карышковский или В. А. Анохин?	290
<i>Одрін О. В.</i> Грецькі <i>eschatia</i> і аграрна історія полісів Північної Надчорноморщини	299
<i>Охотников С. Б.</i> Научные археологические общества в Одессе.....	306
<i>Охріменко О. С.</i> Молитва ангелу-охоронцю з французького Часослова XIV ст. з колекції НБУВ.....	312
<i>Паламарчук С. В.</i> Об античных предшественниках городов левобережья Нижнего Дуная в Одесской области	316
<i>Пересунчак О. С.</i> Березівка III – пам'ятка білозерської культури на Середньому Побужжі	325
<i>Пилипчук Я. В.</i> Социальная терминология и властные структуры в истории Кавказской Албании	329

<i>Попова Т. Н.</i> Бициллиеведение: имена и смыслы.....	337
<i>Прохненко І. А., Жиленко М. А., Калініченко В. А.</i> Фальшивомонетна справа на Хустському замку	345
<i>Редина Е. Ф., Савельева Е. С.</i> К вопросу о терракотовых «погремушках» Боспора	354
<i>Руссев Н. Д.</i> Денежное обращение и монетные эмиссии правобережного Поднепровья в эпоху Золотой Орды.....	362
<i>Ручинська О. А.</i> Благодіяння ольвійської еліти у перші сторіччя н.е.	369
<i>Савельев О. К.</i> Фрагмент римского фигурного светильника из Тире	374
<i>Сапожников И. В., Синельников А. С.</i> О римских земляных линейных укреплениях и дороге варваров близ Ольвии.....	381
<i>Снытко І. А., Бондаренко А. А., Алексеев А. М.</i> Новая ольвийская бронзовая монета V в. до н.э. из Гилеи	392
<i>Федорук А. В.</i> Битва при Мурсе (351 г.) в освещении риторических произведений цезаря Юлиана	398
<i>Ціватий В. Г.</i> Концепт «конгруентність» у теорії та практиці дипломатії ранньомодерної Європи: інституціональний дискурс	405
<i>Чепіженко В. В.</i> Аристократичні спільноти в Англії XIV ст. (на матеріалах справи геральдичної суперечки Скрупа проти Гросвенора)	411
<i>Черниенко Ю. А.</i> По поводу некоторых разногласий по вопросам истоков позднебронзовой металлургии юга Восточной Европы	419
<i>Янов Д. М., Корпусова І. В.</i> Російські срібні монети XIV–XX ст. в колекції Одеського археологічного музею: загальний огляд	425
<i>Кушнір В. Г., Сминтина О. В.</i> Олександр Миколайович Дзиговський (15.02.1953 – 29.12.2020)	430
Перелік скорочень	436

Наукове видання

Головний редактор
Нємченко Ірина Вікторівна

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я
Випуск XIII

В авторській редакції

Підписано до друку 22.02.2021 року
Папір офсетний

Формат 60×84/8
Тираж 100 екз.

Друк офсетний
Замовлення № 20

Видавництво тов «Удача», Свідоцтво ДК № 4241 від 23.12.2011р.
м.Одеса, вул. Гаванна, 3 тел. (048) 726-54-37, e-mail: mostik-1@ukr.net